

Birinci Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

“Bismillah” her hayrın başıdır.¹ Biz de önce onunla başlarız. Bil ey nefsim! Şu mübarek kelime, İslam’ın nişanı olduğu gibi bütün varlıkların da hal diliyle daimî virdidir.

“Bismillah”ın ne büyük tükenmez bir kuvvet, ne bitmez bir bereket olduğunu anlamak istersen şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Eskiden bedevî Arap çöllerinde bir adamın rahatça seyahat edebilmesi ve eşkıyanın şerrine uğramadan ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bir kabile reisinin ismini alması ve onun himayesine girmesi gerekirmiş. Yoksa o adam tek başına, sayısız düşman karşısında ihtiyaçlarıyla perişan olurmuş.

İşte böyle bir seyahat için iki adam çölde yola çıkmışlar. Onlardan biri mütevazı, diğeri gururluymuş. Mütevazı olan, bir reisin ismini almış; öteki almamış. Reisin ismini alan, her yerde selametle gezmiş. Ne zaman biri yolunu kesse, “Ben filan reisin ismiyle geziyorum.” der, eşkıya da ona ilişemezmiş. Bir çadıra girdiğinde o reisin namıyla hürmet görürmüş. Mağrur olan ise seyahati boyunca öyle belâlar çekmiş ki, tarif edilemez. Daima titremiş, dilencilik etmiş; hem zelil hem rezil olmuş.

İşte ey mağrur nefsim! Sen, o yolcusun. Şu dünya ise bir çöldür. Aczin ve fakrın sınırsızdır.² Düşmanların ve ihtiyaçların sonsuzdur.

¹ Cenâb-ı Hakk’ın isminin zikredilmediği bir işin eksik kalacağına dair bkz. İbn Mâce, *nikâh* 19; *Müsned* 2/359; en-Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ* 6/127-128; Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/189; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 1/173, 174.

² Bkz. Nisâ sûresi, 4/28.

Madem öyle, bütün kâinata dilencilik etmekten ve her hadise karşısında titremekten kurtulmak için şu çölün Ebedî Mâlik'inin ve Ezeli Hâkim'inin ismini al!

Evet, bu kelime öyle mübarek bir definedir ki, sınırsız aczin ve fakrın ile seni sonsuz kudrete, rahmete bağlayıp Kadîr-i Rahîm'in dergâhında aczi ve fakrı en makbul bir şefaathçi yapar.

Bu kelime ile hareket eden, askere kaydolup devlet adına iş gören ve hiç kimseden korkusu olmayan adama benzer. "Kanun namına, devlet namına" der, her işi yapar ve her şeye karşı dayanır.

Başta demiştik ki: "Bütün varlıklar hal diliyle 'Bismillah' der." Öyle mi?

Evet, nasıl ki, bütün şehir ahâlisini zorla bir yere sevk eden ve çalıştıran bir adam görsen onun kendi adına, kendi kuvvetiyle hareket etmediğini, bir asker olduğunu şüphesiz bilirsin. O adam, devlet namına hareket eder ve bir padişahın kuvvetine dayanır.

Aynen öyle de, her şey, Cenâb-ı Hakk'ın namına hareket eder. Zerre kadar tohumlar ve çekirdekler, başlarında koca ağaçları taşır, dağ gibi yükleri kaldırır. Demek ki, her bir ağaç "Bismillah" diyerek rahmet hazinesinin meyveleriyle ellerini doldurur, bize tablacılık eder. Her bir bostan "Bismillah" der, içinde çeşit çeşit pek çok leziz yiyeceğin beraber pişirildiği, Cenâb-ı Hakk'ın kudret mutfağından bir kazan haline gelir. İnek, deve, koyun, keçi gibi mübarek hayvanlardan her biri "Bismillah" diyerek rahmetin feyzinden birer süt çeşmesi olur. Bize hoş, temiz, âbıhayat gibi bir gıdayı Rezzak³ namına takdim eder. Her bir bitkinin, ağacın, otun ipek gibi yumuşak kök ve damarları, "Bismillah" diyerek sert taş ve toprağı deler geçer. "Allah namına, Rahman namına" der, her şey ona itaat eder.

Evet, dalların havada büyümesi ve meyve vermesi gibi, o sert taş ve toprağın altındaki köklerin kolayca yayılması ve yer altında yemiş vermesi, hem o nazik, yeşil yaprakların, sıcaklığın şiddetine karşı aylarca yaş kalması da her şeyi tabiata bağlayanların ağızına şiddetli bir tokat vuruyor. Kör olası gözlerine parmağını sokuyor ve diyor ki:

"En güvendiğın sertlik ve sıcaklık bile bir emirle hareket ediyor ve o ipek misali yumuşak damarlar, Hazreti Musa'nın (*aleyhisselam*) asâsi

³ **Rezzak:** Rızkın gerçek sahibi, sınırsız rızık veren Cenâb-ı Hak.

gibi, ⁴ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ gibi, nazenin yapraklar ise Hazreti İbrahim'in (aleyhisselam) azaları gibi, ateş saçan sıcaklığa karşı ⁵ يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ayetini okuyor.”

Madem her şey mânen “Bismillah” der, Allah’ın nimetlerini O’nun namına getirip bize verir. Biz de “Bismillah” demeliyiz. Allah adına vermeli, Allah adına almamız. O’nun namına vermeyen gafil insanlardan bir şey almamız.⁶

Soru: Tablacı hükmündeki insanlara bir fiyat veriyoruz. Acaba asıl mal sahibi Cenâb-ı Hak bizden karşılık olarak ne istiyor?

Cevap: Evet, nimetlerin asıl sahibi Allah, o kıymetli nimetlere, mallara karşılık üç şey istiyor: Zikir, şükür ve fikir.

Başta “Bismillah”, zikirdir. Sonda “Elhamdülillah”, şükürdür. Ortada bu kıymetli, sanat harikası nimetlerin, Ehad ve Samed bir Zât’ın kudretinin mucizesi ve rahmetinin hediyesi olduğunu düşünmek ve anlamak ise fikirdir.

Bir padişahтан kıymetli bir hediye getiren miskin bir adamın ayağını öpüp hediyenin sahibini tanımamak ne kadar ahmaklık ise, nimetlerin görünüşteki sahiplerini yüceltip sevmek ve asıl sahibi olan Allah’ı unutmak, ondan bin derece daha büyük bir ahmaklıktır.

Ey nefis! Böyle ahmak olmamak istersen, Allah namına ver, Allah namına al, Allah namına başla, Allah namına işle⁷ vesselam.

⁴ “(Bir zaman da Musa, kavmi için su arayıp Allah’a yalvarmıştı.) Biz de ‘Asanı taşa vur!’ demiştik.” (Bakara sûresi, 2/60)

⁵ “(Ateşe şöyle ferman ettik:) Ey ateş! Dokunma İbrahim’e! Serin ve selamet ol ona!” (Enbiyâ sûresi, 21/69)

⁶ Bkz. “Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!” (En’âm sûresi, 6/121); “Ey iman edenler! Sadaka verdiğiniz kimselere minnet etmek, incitmek suretiyle o sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Allah’a da ahirete de inanmadığı halde sırf insanlara gösteriş yapmak için malını harcayan kimsenin durumuna düşmeyin.” (Bakara sûresi, 2/264)

⁷ Bu tür fiilleri Allah için yapanın imanının kemâle ermiş olacağına dair bkz. Tirmizî, *sünnet* 15; Ebû Dâvûd, *kıyâmet* 60; *Müsned* 3/438, 440.

ON DÖRDÜNCÜ LEM'ANIN İKİNCİ MAKAMI

(Makam münasebetiyle buraya alınmıştır.)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹ in binlerce sırrından altısına dairdir.

Bir Hatırlatma: Besmelenin rahmet noktasında parlak bir nuru, sönük aklıma uzaktan göründü. Onu, kendi nefsim için kaydetmeyi arzuladım. Yirmi-otuz kadar sır ile o nurun etrafında bir daire örmek, onu avlayıp kavramak istedim. Fakat maalesef şimdilik o arzumu tam gerçekleştiremedim, sırlar yirmi-otuzdan beş-altıya indi.

“Ey insan!” dediğim vakit, nefsimi kastediyorum. Bu dersi, nefsi-me has olduğu halde, ruhen benimle irtibatlı ve nefsi nefsimden daha uyanık zâtlara, belki istifade vesilesi olur niyetiyle, On Dördüncü Lem'a'nın İkinci Makamı olarak sunuyor, dikkatli kardeşlerimin değerlendirmesine havale ediyorum. Bu ders akıldan çok kalbe, delilden çok zevke bakar.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْفِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٥﴾ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²

Bu makamda birkaç “sır” zikredilecektir.

Birinci Sır

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ in bir cilvesini şöyle gördüm:

Kâinatın, yeryüzünün ve insanın simasında birbirinin numunesi olan üç rubûbiyet mührü var.

¹ Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla.

² “(Hazreti Süleyman'ın mektubunu alan Sebe' Kraliçesi Belkis:) ‘Değerli danışmanlarım! Bana çok önemli bir mektup gönderildi. Mektup Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla diye başlamaktadır.’ dedi.” (Neml sûresi, 27/29-30)

Biri: Kâinatın bütünündeki yardımlaşma, dayanışma, birliktelik ve birbirinin ihtiyacına cevap verme gibi hususiyetlerden ortaya çıkan büyük ulûhiyet mührüdür ki, بِسْمِ اللّٰهِ [Bismillâh] ona bakıyor.

İkincisi: Yeryüzünün simasında bitki ve hayvanların ihtiyaçlarının karşılanmasındaki, beslenip idare edilmesindeki benzerlik, münasebet, intizam, uyum, lütuf ve merhametten ortaya çıkan büyük Rahmaniyyet mührüdür ki, بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ [Bismillâhi'r-Rahman] ona bakıyor.

Üçüncüsü: İnsanın engin mahiyetinin simasındaki, Cenâb-ı Hakk'ın merhametinin latifelerinden, şefkatinin inceliklerinden ve parlıtlarından ortaya çıkan yüce Rahîmiyyet mührüdür ki, بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ [Rahîm] ona bakıyor.

Demek بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ âlem sayfasında nuranî bir satır meydana getiren üç ehadiyet⁴ mührünün mukaddes bir unvanı, kuvvetli bir bağı ve parlak bir hattıdır. Yani, بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ'in ucu, yukarıdan indirilerek kâinatın meyvesi ve âlemin küçük bir nüshası olan insana dayanır. Yeri Arş'a bağlar. İnsanın kendi arşına çıkması için bir yol olur.

İkinci Sır

Kur'an-ı Mucizü'l Beyan, akılları sayısız varlıkta görünen birlik tecellisinde boğmamak için daima o vahidiyetin içinde ehadiyet cilvesini gösteriyor. Mesela, nasıl ki güneş, ışığıyla sayısız şeyi kuşatır. Işığının tamamıyla beraber güneşin zâtını kavrayabilmek için gayet geniş bir tasavvur ve engin bir bakış gerektiğinden, güneş zâtını unutturmamak için her bir parlak şeydeki aksi vasıtasıyla kendini gösterir. Her parlak şey kendi kabiliyetince, güneşin zâtının cilvesiyle beraber ışık, sıcaklık gibi hususiyetlerini bildirir. Ve o parlak şeyler kabiliyetine göre, güneşi bütün sıfatlarıyla gösterdiği gibi, güneşin ışığı, sıcaklığı ve ışığındaki yedi renk gibi keyfiyetlerinin her biri de ulaştığı her şeyi kuşatır. Aynı şekilde, -⁵ وَاللّٰهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى⁵ - Cenâb-ı Hakk'ın ehadiyet ve samediyetinin,⁶ her bir şeyde, bilhassa canlılarda, hele

³ Allah'ın adıyla.

⁴ **Ehadiyet:** Cenâb-ı Hakk'ın tek tek her varlıkta görünen birlik tecellisi.

⁵ "En yüce sıfatlar Allah'ındır." (Nahl sûresi, 16/60)

⁶ **Samediyet:** Her şey Cenâb-ı Hakk'a muhtaç olduğu halde O'nun hiçbir şeye muhtaç olmaması.

insanın mahiyetinin aynasında bütün isimleriyle bir cilvesi bulunduğu gibi, vahdet⁷ ve vahidiyet⁸ yönüyle de varlıklarla alâkalı olan her bir ismi onları kuşatıyor. İşte Kur'an, akılları birlik tecellileri içinde boğmamak ve kalblere Zât-ı Akdes'i unutturmamak için daima vahidiyetteki ehadiyet mührünü nazara veriyor ki, بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ o mührün üç mühim düğüm noktasını gösterir.

Üçüncü Sır

Şu sonsuz kâinatı şenlendiren, açıkça görüldüğü gibi, rahmettir. Karanlık içindeki şu varlıkları ışıklandıran, açıkça, yine rahmettir. Sonsuz ihtiyaçlar içinde yuvarlanan mahlûkatı terbiye eden, apaçık görüldüğü üzere, yine rahmettir. Bir ağaç her şeyiyle meyvesi için var olduğu gibi, bütün kâinatı insan için var eden ve her tarafta ona baktıran, onun yardımına koşturan, açıkça, rahmettir. Bu sonsuz uzayı ve boş, ıssız âlemi dolduran, nurlandıran ve şenlendiren, bizzat gördüğümüz gibi, rahmettir. Ve fâni insana ebediyet nimetini veren, onu ezeli ve ebedî bir Zât'a muhatap ve dost kılan, açıkça, yine rahmettir.

Ey insan! Madem rahmet böyle kuvvetli, cazibeli, sevimli, sana yardımcı ve sevilen bir hakikattir; بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ de, o hakikate yapış ve mutlak yalnızlıktan, kimsesizlikten, sonsuz ihtiyaçlarının elemelerinden kurtul. O Ezel ve Ebed Sultanı'nın dergâhına yönel ve o rahmetin şefkatiyle, şefaatiyle, parıltılarıyla o Sultan'a muhatap ve dost ol!

Evet, kâinattaki her çeşit varlığı hikmet dairesinde, insanın etrafında toplayıp onun bütün ihtiyaçlarına kusursuz bir intizam ve inayet ile koşturmak, açıkça, iki şekilde izah edilebilir. Ya kâinattaki her varlık insanı kendi kendine tanıdığı için ona itaat ediyor, onun yardımına koşuyor. Bu ihtimal, akıldan yüz derece uzak olmasının yanında, pek çok imkânsızlığı da doğurur. İnsan gibi mutlak aciz bir varlıkta kuvveti sınırsız Sultan-ı Mutlak'ın kudretinin bulunduğunu varsaymak lâzım gelir. Ya da bu yardımın, kâinatın perdesi arkasında bir Kadir-i Mutlak'ın ilmiyle gerçekleştiğini kabul etmek gerekir. Demek, kâinattaki varlıklar insanı tanımaz; onlar insanı bilen ve tanıyan, ona merhamet eden bir Zât'ın varlığının delilleridir.

⁷ **Vahdet:** Birlik.

⁸ **Vahidiyet:** Cenâb-ı Hakk'ın her şeyde birden görülen birlik tecellisi.

Ey insan! Aklını başına al. Hiç mümkün müdür ki, bütün varlıkları sana yöneltip yardım ellerini uzattıran, senin ihtiyaçlarına “Lebbeyk!”⁹ dedirten Zât-ı Zülcelâl seni bilmesin, tanımasın, görmesin? Madem O seni biliyor, rahmetiyle bildiğini bildiriyor. Sen de O’nu bil, hürmetle bildiğini bildir ve katiyen anla ki, bu koca kâinatı senin gibi mutlak zayıf, aciz, fakir, fâni ve küçük bir varlığın emrine vermek ve varlıkları yardımına göndermek, elbette hikmet, inayet, ilim ve kudreti de içeren bir rahmet hakikatidir. Böyle bir rahmet, sende küllî ve hâlis bir şükür, ciddi ve saf bir hürmet ister. İşte o hâlis şükrün, saf hürmetin tercümanı ve unvanı olan بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ’i dilinden düşürme. Onu rahmete kavuşmaya vesile ve Rahman’ın dergâhında şefaâtçi yap.

Evet, rahmetin varlığı ve gerçekleşmesi, güneş kadar aşîkârdır. Nasıl ki, merkezdeki bir nakış, farklı yönlerden uzanan atkı ve iplerin düzeninden ve desenlerinden meydana gelir. Aynen öyle de, bu kâinatın büyük dairesinde bin bir ilahî ismin cilvesinden uzanan nuranî atkılar, kâinatın simasında öyle bir rahmet damgası içinde bir Rahîmiyet ve şefkat nakşını dokuyor ve öyle bir inayet mührünü işliyor ki, akıl sahiplerine kendini güneşten daha parlak bir şekilde gösteriyor.

Evet, güneşi ve ayı, yeryüzündeki unsurları ve madenleri, bitki ve hayvanları büyük bir nakşın atkı ipleri gibi bin bir isminin tecellileriyle tanzim eden ve hayata hizmetkâr kılan, bitki ve hayvanlar âlemindeki bütün annelerin yavrularına gayet şirin ve fedakârca şefkatleriyle şefkatini gösteren,¹⁰ canlıları insanın emrine veren, böylece ilahî rubûbiyetin gayet güzel, şirin, büyük bir nakşını ve insanın kıymetini gösteren ve parlak rahmetini ortaya koyan Rahman-ı Zülcemâl, elbette kendi mutlak istiğnasıyla, yani hiçbir şeye muhtaç olmamasıyla beraber rahmetini, mutlak ihtiyaç içindeki canlılara ve insana makbul bir şefaâtçi yapmıştır. Ey insan! Eğer insan isen بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ de, o şefaâtçiyi bul.

Evet, yeryüzünde dört yüz bin farklı bitki ve hayvan türünü, hiçbirini unutmadan, şaşırmadan, vakti vaktine, kusursuz bir intizam, hikmet ve inayete idare eden, yeryüzünün simasına ehadiyet mührünü

⁹ Buyur, emret!

¹⁰ Varlıklarda bulunan acıma hissinin, Cenâb-ı Hakk’ın yüz mertebe rahmetinden sadece birinin bütün canlılar arasında taksim edilmiş hali olduğuna dair bkz. Buhârî, *edeb* 19; Müslim, *tevbe* 17, 20, 21.

koyan, açıkça, bizzat görüldüğü üzere, rahmettir. *O rahmetin varlığı, şu yeryüzündeki varlıklar kadar kesin olduğu gibi, onun gerçekleştiğinin varlıklar sayısınca delili var.*

Evet, zeminin yüzünde bir rahmet ve ehadiyet mührü bulunduğu gibi, insanın manevî mahiyetinin simasında da öyle bir rahmet damgası vardır ki, yeryüzünün simasındaki merhamet mühründen ve kâinatın simasındaki büyük rahmet damgasından daha aşağı değildir. Onun âdeta bin bir ismin cilvesinin odak noktasıymış gibi bir kuşatıcılığı var.

Ey insan! Hiç mümkün müdür ki, sana bu simayı veren ve ona böyle bir rahmet ve ehadiyet mührü vuran Zât seni başıboş bıraksın,¹¹ sana kıymet vermesin, senin hareketlerine dikkat etmesin, senin için var olan bu kâinatı abes kılsın,¹² yaratılış ağacını meyvesi çürük, bozuk, kıymetsiz bir ağaç hükmüne indirsin? Hem hiçbir şekilde şüphe kabul etmeyen ve hiçbir bakımdan noksanlığı bulunmayan, güneş gibi aşikâr olan rahmetini ve ışık gibi açıkça görünen hikmetini inkâr ettirsin? Hâşâ!..

Ey insan! Bil ki, o rahmetin arşına ulaşmak için bir merdiven var. O da *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* dir. Onun ne kadar mühim olduğunu anlamak istersen, Kur'an-ı Mucizü'l Beyan'ın yüz on dört sûresinin başına, bütün mübarek kitapların ve mübarek işlerin başlangıçlarına bak. Bismelenin kıymetinin büyüklüğüne kesin bir delil şudur: İmam Şâfiî (*radiyallâhu anh*) gibi çok büyük müçtehitler demiş ki, "*Besmele tek bir ayet olduğu halde, Kur'an'da yüz on dört defa nazil olmuştur.*"¹³

Dördüncü Sır

Sınırsız bir çokluk içinde birlik tecellisi, *إِيَّاكَ نَعْبُدُ*¹⁴ demekle herkese kâfi gelmiyor, fikir dağılıyor. Bütün kâinattaki vahdetin arkasında bulunan Ehad Zât'ı düşünüp *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ*¹⁵ demek için yeryüzü

¹¹ Bkz. "İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?" (Kıyâmet sûresi, 75/36)

¹² Bkz. "Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?" (Mü'minûn sûresi, 23/115)

¹³ Bkz. eş-Şâfiî, *el-Ümm* 1/208; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* 1/8; el-Gazâlî, *el-Mustasfâ* 1/82; İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk fî Ehâdisi'l-Hilâf* 1/345-347; ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Râye* 1/327.

¹⁴ "(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet ederiz." (Fâtîha sûresi, 1/5)

¹⁵ "(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız." (Fâtîha sûresi, 1/5)

genişliğinde bir kalb gerekir. Ve bu sırdan dolayı, küçük şeylerde ehadiyet mührünü açıkça gösterdiği gibi, her bir varlık türünde ehadiyet damgasına işaret etmek ve Zât'ını akla getirmek için Ehad Yaratıcı, rahmaniyet mührü içinde bir ehadiyet imzası gösteriyor ki, herkes her mertebede zahmetsizce *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* diyerek doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e hitap edip yönelsin.

İşte, Kur'an-ı Hakîm bu büyük sırmı ifade etmek için kâinatın en büyük dairesini, mesela göklerin ve yerin yaratılışını anlattığı sırada, birden en küçük daireden, ince ve basit bir şeyden bahseder ki, ehadiyet mührünü açıkça gösterebilir. Mesela göklerin ve yerin yaratılışını anlatırken, insanın yaratılışından, sesinden, simasındaki nimet ve hikmet inceliklerinden bahis açar. Ta ki fikir dağılmasın, kalb boğulmasın, ruh doğrudan doğruya Mabud'unu bulsun. *وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ اللَّسَانِ وَاللَّوَانِ*¹⁶ ayeti bu hakikati mucizevî bir şekilde gösteriyor.

Evet, sonsuz vahdet mühürlerinin iç içe daireler gibi en büyüğünden en küçüğüne kadar sayısız varlıkta çeşitleri ve mertebeleri vardır. Fakat o vahdet ne kadar olsa da yine çokluk içinde bir vahdettir. Hakiki hitabı tam sağlayamaz. Onun için vahdetin arkasında ehadiyet mührünün bulunması lâzımdır. Ta ki, çokluğu hatıra getirmesin. Kalbde doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e yol açsın.

Hem nazarları o ehadiyet mührüne çevirmek ve kalbleri ona çekmek için üstüne gayet cazibeli bir nakış, parlak bir nur, şirin bir tatlılık, sevimli bir güzellik ve kuvvetli bir hakikat olan rahmet ve rahîmiyet damgasını basmıştır. Evet, o rahmetin kuvvetidir ki, şuur sahiplerinin nazarlarını kendine çeker ve ehadiyet mührüne ulaştırır. Ehad Yaratıcı'yı düşündürür, sonra da insanı *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ*¹⁷ ayetindeki hakiki hitaba mazhar eder. İşte *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* Fatiha'nın fihristi ve Kur'an'ın kısa bir özeti olması yönüyle zikredilen bu büyük sırmın unvanı ve tercümanıdır. Bu unvanı eline alan, rahmetin tabakalarında gezebilir. Bu tercümanı konuşuran, rahmet sırlarını öğrenir, rahîmiyet ve şefkat nurlarını görür.

¹⁶ "O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanelerimizin ve renklerinizin farklı olmasıdır." (Rûm sûresi, 30/22)

¹⁷ "(Haydi öyleyse deyiniz:) Yalnız Sana ibadet eder, yalnız Senden medet umarız." (Fâtiha sûresi, 1/5)

Beşinci Sır

Bir hadis-i şerifte buyrulmuş ki: ¹⁸ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَىٰ صُورَةِ الرَّحْمَنِ –veya denildiği gibi.

Tarikat ehli bir kısım zâtlar, bu hadisi iman esaslarıyla örtüşmeyen tuhaf bir tarzda tefsir etmişler. Hatta onlardan aşk ehli bazı kimse-ler, insanın manevî yüzüne Rahman'ın bir sureti olarak bakmış. Ehl-i tarikatın bir kısmında sekr, yani manevî sarhoşluk hali, aşk ehlinin çoğunda da istiğrak¹⁹ ve hakikatleri birbirine karıştırma gibi haller bulunduğundan, onlar hakikate zıt anlayışlarında belki mazur görülebilirler. Fakat akli başında olan, inanç esaslarına aykırı mânâları kabul edemez. Yoksa hata etmiş olur.

Evet, bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazam bir şekilde idare eden, yıldızları zerrelere gibi hikmetle ve kolayca çeviren, gezdiren, zerrelere itaatkâr memurlar gibi istihdam eden Zât-ı Akdes-i İlahî'nin ortağı, eşi, zıddı, dengi bulunmadığı gibi, ²⁰ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ sınıyla, sureti, misli, misali, benzeri de olamaz. Fakat وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي ²¹ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ sınıyla, örnek ve temsillerle icraatına, sıfatlarına ve isimlerine bakılır. Demek, örnekler ve temsiller, O'nun icraatı hakkında olabilir. Zikredilen hadis-i şerifin pek çok maksadından biri şudur: İnsan, Rahman ismini tamamen gösteren bir surette yaratılmıştır. Evet, daha önce söylediğimiz gibi, kâinatın simasında, bin bir ilahî ismin parıltılarından tezahür eden Rahman ismi görünür; yer-yüzünün simasında Cenâb-ı Hakk'ın mutlak rubûbiyetinin sayısız cilvesiyle tezahür eden Rahman ismi gösterilir. Aynen öyle de, insan her şeyi içine alan kuşatıcı suretiyle küçük bir ölçekte, dünyanın ve kâinatın siması gibi yine Rahman isminin mükemmel bir cilvesini gösterir.

Hadis şuna da işaret eder: Rahman ve Rahîm Yaratıcının delilleri ve aynaları olan canlılar ve insan gibi mazharların, Vacibü'l-Vücûd

¹⁸ “Şüphesiz Allah Teâlâ, insanı Rahman suretinde yaratmıştır.” Buhârî, *isti'zân* 1; Müslim, *birr* 115, *cennet* 28; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/244, 251, 315, 323, 434, 463, 519.

¹⁹ **İstiğrak:** Allah aşkı ile dünyayı unutup kendinden geçmek.

²⁰ “O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi hakkıyla işitir ve görür.” (Şûrâ sûresi, 42/11)

²¹ “Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar Allah'ındır. O Aziz ve Hakîmdir: Mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.” (Rûm sûresi, 30/27). Ayrıca Nahl sûresinin 60. ayeti de aynı hususu biraz değişik ifadelerle beyan etmektedir.

Zât'ı gösterdikleri o kadar kesin ve aşikârdır ki, mesela güneşin suretini ve aksini tutan parlak bir aynanın parıltısına ve güneşe delil oluşunun açıklığına işaret mahiyetinde, "O ayna güneştir." denilmesi gibi, "İnsanda Rahman'ın sureti var." ifadesi delâletin açıklığına ve münasebetin mükemmelliğine işaret olarak söylenmiştir. Şu sırdan dolayı, Vahdet-i Vücûd inancını kabul edenlerin aşırıya gitmeyen kısmı, bu delâletin aşikârlığına ve bu münasebetin mükemmelliğine bir unvan olarak ²² لَا مَوْجُودَ إِلَّا هُوَ demiştir.

اللَّهُمَّ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ بِحَقِّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اِرْحَمْنَا كَمَا يَلِيْقُ
بِرَحِيمَتِكَ وَفَهِّمْنَا أَسْرَارَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كَمَا يَلِيْقُ بِرَحْمَتِكَ أَمِينَ ²³

Altıncı Sır

Ey sonsuz acz ve fakr içinde yuvarlanan biçare insan! Rahmetin ne kadar kıymetli bir vesile ve ne kadar makbul bir şefaathane olduğunu şuradan anla: O rahmet, öyle Yüce bir Sultan'a ulaşmaya vesiledir ki, O'nun ordusunda yıldızlarla zerreceler beraberce, tam bir intizam ve itaatle hizmet ediyor. O Zât-ı Zülcelâl'in, o Ezel ve Ebed Sultan'ının Zât'ına ait bir istiğnası var; O, mutlak bir istiğna içindedir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Hiçbir şekilde kâinata ve varlıklara ihtiyacı olmayan sınırsız ve kayıtsız bir Ganî'dir, zenginlik sahibidir. Ve bütün kâinat emri, idaresi, heybet ve azameti altında tam bir itaatle, celâline boyun eğmiştir.

İşte ey insan! Rahmet seni her bakımdan Müstağni olan o Zât'ın, o Ebedî Sultan'ın huzuruna çıkarır, O'na dost ve muhatap yapar, sana sevgili bir kul vaziyeti verir. Nasıl ki, sen güneşe çok uzaksın, hiçbir şekilde yetişemiyor ve yanaşamıyorsun. Fakat güneşin ışığı, aksini ve cilvesini aynan vasıtasıyla senin eline ulaştırıyor. Aynen öyle de: Biz her türlü kusur ve noksandan münezzehe o Zât'a, o Ezel ve Ebed Güneşi'ne sonsuz uzak olsak ve yanaşamazsak da rahmetinin nuru O'nu bize yakın ediyor.

²² Vücûd-u Vâcib'e nispeten başka şeylere var denilmemeli... Onlar "varlık" unvanına lâyık değildir.

²³ Ey Rahman, Rahîm Allahım! 'Bismillâhirrahmânirrahîm'in hakkı için, rahîmiyetine yaraşır şekilde bize merhamet et ve rahmaniyyetine yaraşır şekilde, bize 'Bismillâhirrahmânirrahîm'in sırlarını anlamayı lütfet.

İşte ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî, tükenmez bir nur hazinesi bulmuş olur. O hazineyi bulmanın yolu, rahmetin en parlak misali ve temsilcisi, en belâgatli lisanı ve ilancısı olan ve Kur'an'da "Âlemlere Rahmet"²⁴ unvanıyla anılan Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) sünnetine uymaktır. Âlemlere rahmet olan, rahmetin o cisimleşmiş haline ulaşma vesilesi ise salâvattır. Evet, salâvatın mânâsı rahmettir. O canlı, cisimleşmiş rahmete bir rahmet duası hükmündeki salâvat, âlemlere rahmet olan o zâta kavuşmaya vesiledir.²⁵ Öyleyse âlemlere rahmet olan Resûl-u Ekrem'e kavuşmak için salavâtı kendine vasıta yap ve o zâtı da (*aleyhissalâtü vesselam*) Rahman'ın rahmetine vesile kabul et.

Bütün ümmetin, "rahmeten li'l-âlemîn"²⁶ olan zât (*aleyhissalâtü vesselam*) hakkında sonsuz rahmet mânâsıyla salâvat getirmesi, rahmetin ne kadar kıymetli bir ilahî hediye olduğunu ve ne kadar geniş bir daireye sahip bulunduğunu parlak bir şekilde ispat eder.

Sözün Özü: Rahmet hazinelerinin en kıymetli pırlantası ve bekçisi Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*) olduğu gibi, birinci anahtarı da بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ 'dir. Bu hazinelerin kapısını en kolay açan anahtar ise salâvattır.

اللّٰهُمَّ بِحَقِّ اَسْرَارِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰی مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً
لِّلْعَالَمِیْنَ كَمَا یَلِیْقُ بِرَحْمَتِكَ وَیَحْزَمَتِهِ، وَعَلٰی اِلٰهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِیْنَ
وَازْحَمْنَا رَحْمَةً تُغْنِیْنَا بِهَا عَنْ رَحْمَةٍ مِنْ سِوَاكَ مِنْ خَلْقِكَ اٰمِیْنَ²⁷
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِیْمُ الْحَكِیْمُ²⁸

²⁴ Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/107.

²⁵ Peygamber Efendimiz'e (*sallâllâhu aleyhi ve sellern*) salât ve selam getirmenin önemine dair bkz. Ahzâb sûresi, 33/56; Müslim, *salât* 11, 70; Tirmizî, *vitir* 21; Ebû Dâvûd, *salât* 36, 201, *vitir* 26.

²⁶ Âlemlere rahmet.

²⁷ Allahım! 'Bismillâhirrahmânirrahîm'in sırlarının hakkı için, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin zâta ve bütün âl ve ashabına, Senin rahmetine ve onun hürmetine yaraşır bir şekilde salât ve selam eyle. Bize de, öyle bir rahmetle merhamet et ki, Senden gayrı, mahlûkatından hiç kimsenin merhametine muhtaç olmayalım.

²⁸ "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32)